

De com una devesa va esdevenir parc urbà

La majoria de plàtans de la Devesa hi van ser plantats a partir de la segona meitat del segle XIX. La llegenda diu que els primers exemplars són napoleònics, i Narcís Motjé hi veu versemblança: situa el general Francesc Josep Bertran Soler, baró de Palmarola i alcalde de Perpinyà nomenat per Napoleó, en l'origen de la plataneda.

Text > SALVADOR GARCIA-ARBÓS

Fotos > TONI VILCHES

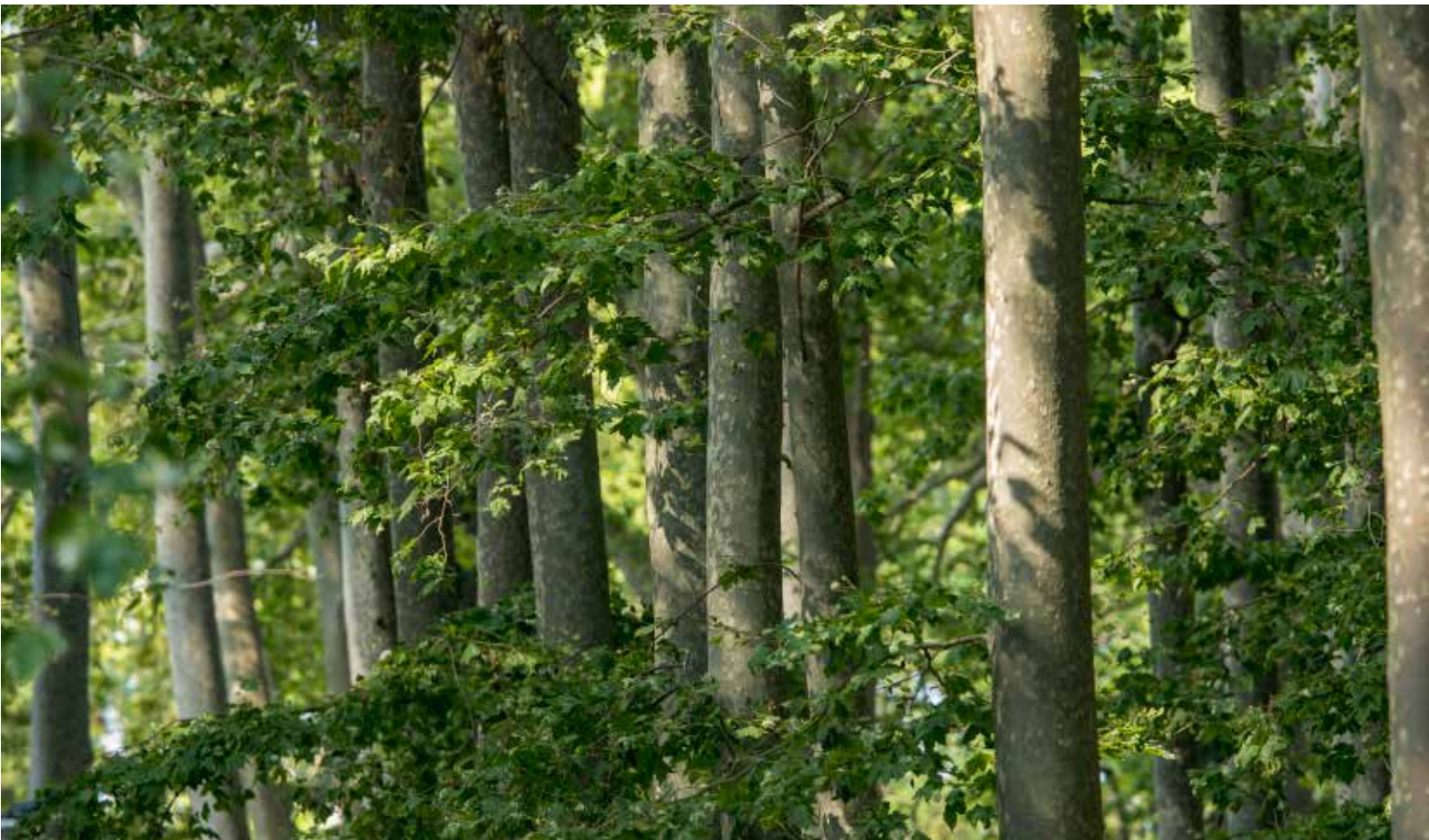
El debat més innocent però abrandat, com tot el que envolta la Devesa, és el del seu origen, sobretot el de la plataneda actual. Sabem que el 1767 hi ha la primera referència escrita que es coneix de la Devesa. El terme *de-*

vesa té l'arrel en el llatí *defendere*, que vol dir 'impedir', 'prohibir', 'defensar'. Defensar de riuedes, per exemple. Al diccionari, trobem tres accepcions per a *devesa*; les dues primeres només es diferencien pel tipus de propietat, pública o privada: una possessió rural

tancada, coberta de vegetació natural i destinada al pasturatge, a la caça i a l'aprofitament de la llenya, o un terreny comunal destinat a pastures i a l'aprofitament de la llenya.

La de Girona va ser una devesa de llibre, segons es dedueix d'una infor-

>> La densitat dels plàtans de la Devesa.

mació del *Diario de Gerona* del dilluns 16 d'octubre del 1809, en temps de setge, que testimonia que a la Devesa hi pasturava bestiar: «En los tres días últimos el enemigo dispara algunas granadas y bombas al ganado que paze en la dehesa y alrededores de la Plaza. Ni los irracionales en Gerona han de estar libres del rencor y desesperación de estas furias que nos rodean. El daño sin embargo es ninguno, y la ventaja verdadera es el desperdicio que hace de sus municiones el enemigo sin agravar en manera alguna nuestras penas».

La tercera definició de *devesa* fa referència a un lloc poblat d'arbres arran d'un riu, que coincidiria amb la naturalesa de les Deveses de Salt i amb totes les Ribes del Ter a Girona, ordenades o no: són deveses de llibre, en què la vegetació natural comparteix espais amb les hortes.

Ningú no gosarà discutir que la Devesa de Girona és avui una devesa singular, caracteritzada per uns arbres que van trigar a arribar i que van venir de lluny. El bosc de ribera li és propi, com a les Ribes del Ter. Així, arran d'una inspecció de Monts del 1777 es varen comptar 8.700 arbres a la Devesa, entre pollancre i àlbers. Hi havia tres vegades més arbres que plàtans avui (ui, ui, ui).

Per les anotacions en dietaris de l'època, sabem que la Devesa ja tenia un ús recreatiu i que dels parcs en deien *pasejos*. El cronista Francisco de Zamora visità Girona el 1789 i va escriure: «Fuimos a ver el paseo arbolado que hay a las orillas del Ter, el cual será en verano bastante divertido». Rafael d'Amat i de Cortada, el baró de Maldà (1746-1819), la recorda en la seva visita a Girona després de la tala radical del 1794: «La Devesa, que era un deliciós passeig als rededors de Gerona, ab dos filas de arbres espesos, vuy dia no és res de lo que era».

Amb motiu de la Guerra Gran, que va enfrontar el Regne d'Espanya i la incipient República Francesa entre el 1793 i el 1795, es van tallar tots els arbres, tots, per poder fortificar la ciutat i afavorir-ne la defensa amb un espai net, i també, segons l'historiador i arxiver Ramon Alberch, «per al possible ús de la fusta per a la construcció de vaixells». De fet, com ha escrit Alberch, la Devesa va ser objecte d'esbarjo i de benefici per a la municipalitat. Molts dels debats a l'Ajuntament sobre la

>> *El nus de la Devesa.*

Devesa, recollits per la premsa, ja fan referència a les tals periòdiques per vendre'n la fusta i obtenir finançament o, fins i tot, per construir-hi obra pública, com ara palanques.

Quasi immediatament després de la Guerra del Rosselló, a la devesa es va tornar a replantar una pollancreda, amb diferents espècies del gènere *Populus*. Va durar ben poc, ja que va haver de tornar a ser tallada arran dels setges de Girona per part de l'exèrcit francès. Durant la seva incorporació a l'Imperi, com a capital del Departament del Ter, entre el 1812 i el 1814, els francesos van manifestar una gran dedicació al parc i hi van replantar arbres, van embellir-ne i cuidar-ne els passeigs i van reconstruir el pont del riu Gu'ell, que hi servia d'accés des del nucli urbà.

L'alcalde napoleònic de Perpinyà

Narcís Motjé sosté que en aquell moment es van plantar els primers plàtans a la Devesa. Creu que vuitanta plàtans són napoleònics, ja que els

diàmetres coincideixen amb els de l'esplanada dels Plàtans de Perpinyà, que hi van ser plantats pel general Francesc Josep Bertran Soler (François Joseph Antoine Bertrand [Sant Feliu d'Avall, 1755 - Argelers, 1816]), baró de Palmarola, que havia estat nomenat alcalde de Perpinyà per Napoleó Bonaparte. Va exercir de batlle de la capital del Rosselló en dos períodes: 1804-1806 i 1807-1809. El 1812 va ser destinat al Departament del Ter com a comandant de Figueres, durant l'etapa napoleònica. Segons ha documentat Motjé, quan el baró de l'Imperi va ser al castell de Sant Ferran a Figueres, va fer plantar uns plàtans, avui ja tallats, a

la pujada d'accés.

Motjé té clar que la densitat de la icònica arbreda de Girona és una plantació nascuda per fer la funció de devesa. Precisament, el 1811 s'hi va iniciar la plantació de més de tres-cents pollancre per contenir les riuades. Motjé situa la plantació dels primers plàtans en aquell moment, seguint el model de

Arran d'una inspecció de Monts de l'any 1777, es van comptar 8.700 arbres a la Devesa, entre pollancre i àlbers. Hi havia tres vegades més arbres que plàtans avui.

>> La Devesa i el Ter.

Perpinyà, al costat del Ter. Assenyala els més esvelts i els situa al passeig que condueix de l'actual esplanada de la Copa fins a la plaça de les Botxes: «Els diàmetres dels arbres del Cours Palmarole de Perpinyà i els de la plaça de les Botxes són molt similars: oscil·len entre els tres i els cinc metres».

Tanmateix, la majoria d'exemplars no hi van ser plantats fins ben entrat el segle XIX, segons va certificar Primitiu Artigas, enginyer de Forest i catedràtic de silvicultura de l'Escola de Madrid, en les seves visites a la Devesa els anys 1879 i 1882. Precisament, després de la visita de l'eminent enginyer de Torroella de Montgrí, l'Ajuntament va anunciar una nova plantació de l'arbre de moda al segle XIX per fer els passejos frescs i ombrívols. Segons les memòries d'Emili Grahit, alcalde de Girona entre l'1 de juliol del 1887 i el 25 d'abril de 1891: «Durante la primavera de 1888 se plantaron más de 2.000 plátanos, abriendo para cada uno hoyos de

cuatro metros cúbicos que se llenaban después de tierra abonada».

La xifra contrasta amb una crònica del 14 de desembre del 1887 del diari afí *La Nueva Lucha*. Anunciava la plantació de set-cents nous exemplars de plàtans al passeig principal de la Devesa, en una notícia emmarcada per desmentir el diari rival i també monàrquic i liberal *La Lucha*, que havia denunciat una tala d'arbres indiscriminada. De fet, se'n van talar quasi tres centenars, ja que es consideraven de mala qualitat, després d'haver estat coronats anys enrere. Consta en alguna altra crònica periodística i amb poca precisió de detalls que el 1837 s'hi havien plantat uns vuit-cents cinquanta plàtans, alguns dels quals ja podien estar molt malament i era necessari arrancar.

La premsa gironina ha estat sempre amatent a la tala d'arbres, com es pot comprovar amb una cerca a l'hemeroteca digitalitzada de l'Arxiu

Narcís Motjé sosté que vuitanta plàtans són napoleònics, ja que els diàmetres coincideixen amb els de l'esplanada dels Plàtans de Perpinyà, que hi van ser plantats pel general Francesc Josep Bertran Soler

Municipal de Girona. En un article de portada de *La Lucha* del 31 de març del 1908, Víctor Santjoan denunciava dues tals d'arbres: «L'any passat se subastaren 59 plàtans (si mal no recordo) per unes poques mil pessetes que no serviren pera res bó, res practic, y ab aquella tallada toca'l torn a una hermosíssima filera de plàtans del passeig que atravesa les dues plassas de les botxes (aixís anomenades vulgarment) ab la qual no solzament ha quedat esgarrat el passeig a l'estiu per falta d'ombra, sinó que's mitgpartiren les dues plassas rodones de referencia». Més endavant denuncia que ja s'havien coronat quaranta plàtans del passeig, amb la qual cosa l'Ajuntament va ingressar «300 o 400 pessetes». L'article se centra en la «decapitació» —no queda ben clar si és tala o coronació— de cinc-cents vint plàtans per ingressar una «suma de 7.500 a 8.000 pessetes».

La necessitat de talar o no talar i les polèmiques suscitades venen de lluny. Amb intervenció napoleònica per certificar o desmentir científicament, va ser després de l'Imperi que van començar les actuacions al parc, fins que va assolir l'estructura actual; hi va quedar consolidada el 1873 amb tres elements principals: els passeigs, el jardí i el Camp de Mart, com s'observa en un plànol detallat del parc de l'enginyer de camins Tomàs Carreras.

El 1859 l'arquitecte de la Bisbal Martí Sureda i Deulovol, autor de la plaça de Sant Agustí, va pensar la reforma general de la Devesa, que incloïa l'ordenació en passeigs, avingudes i jardins, la plantació dels plàtans i la consolidació del jardí, hereu del primer disseny d'enjardinament del 1820. El 1890 es va construir un altre jardí interior al costat de l'anterior, que al final es van fusionar.

El 1860, amb motiu de la victòria espanyola a Tetuan, es va ordenar el Camp de Mart, la gran esplanada de la Devesa que ja s'utilitzava per a pràctiques i parades militars i que devia ser un terreny que invitava a pasturar-hi. Precisament nou anys més tard, l'Ajuntament va emetre un edicte en què posava punt final a l'emblematíc espai com a devesa, amb la prohibició de pasturar-hi els ramats. De fet, el 1837 es va aprovar l'extinció dels contractes d'arrendament per a hortes i només s'hi permetia la pastu-

ra i l'aprofitament de la fusta, que es va quedar en exclusivitat.

El segle xx: les grans transformacions

La majoria de les construccions i demolicions que han donat forma a la Devesa es van fer en el segle xx, quan tothom va tenir ben entès que era l'únic espai amb sentit de gran parc de Girona. Així, el 1925 se'n van fer els accessos i el 1926 Ricard Giralt i Casadesús va ser el responsable de la construcció d'un dels referents del parc:

el rellotge, pensat per al personal de vigilància, serveis sanitaris, públics i d'arbitris.

La carretera general va delimitar durant quasi un segle la Devesa, especialment a partir de final dels anys cinquanta, en què l'economia va fer un gran salt i el transport per carretera va començar a viure un moment accelerat amb els Ebros, Barreiros i Pegasos, i la socialització del turisme i els turismes. A partir del 1925, la premsa gironina es va omplir d'articles molt crítics contra l'asfaltatge de

>> A dalt, gent passejant per la plaça de les Botxes. A baix, una escultura emergeix de la verdor, als jardins.

la carretera, ja que implicava la seva consolidació com a via de gran transport i la molèstia que es viuria anys més tard.

La primera construcció important que s'hi va fer va ser la piscina municipal, a càrrec de Ricard Giralt i Casadesús, el 1934; conceptualment, és l'únic element que es conserva. El 1942, el Grup Excursionista i Esportiu Gironí (GEiEG) hi va construir el segon equipament esportiu, l'estadi d'atletisme i rugbi, al Camp de Mart.

Un any després, el 1943, el Ministeri d'Educació i Ciència va declarar la Devesa jardí artístic nacional, i va ser el primer gran reconeixement oficial que la platanada era valorada, fins i tot, pels de fora de Girona, una percepció encara vàlida avui, i em temo que demà també. El 1950 els *gerundenses* d'aquell moment van pensar que no hi farien cap mal les instal·lacions de la Societat Hípica de Girona; després hi van arribar les pistes de tennis i el camp de tir. Ara bé, probablement l'equipament més important que va tenir la Devesa va ser el pavelló d'esports (i concerts), la construcció del qual, el 1965, va implicar una tala important d'arbres; el pavelló estava situat just al mig del Palau de Fires i l'Auditori.

L'activitat firal no va arribar a la Devesa fins a l'any 1947, que van traslladar el mercat del bestiar de la plaça de Calvet i Rubalcaba i de la pintoresca llera de l'Onyar, on tenia lloc, fins al costat del baluard de la *lunette* de Bournonville. El baluard va acabar sent enderrocat per construir-hi el Firal del Bestiar, inaugurat el 1961. Avui, una part d'aquell firal és l'esplanada de la Copa i la rotonda del costat.

La ciutat d'aleshores valorava molt la Devesa i, a la seva manera, l'omplia de contingut, a imatge de la també excèntrica Casa de Campo de Madrid. Mentre es feien les obres per endreçar l'animat mercat del bestiar dels dissabtes al baluard de Bournonville, el 1960 l'Ajuntament va sentir la necessitat de portar-hi les Fires de Sant Narcís, les atraccions i el Certamen Industrial, Agrícola i Comercial, que fins aleshores s'instal·laven a la Gran Via de Jaume I. El centre de la ciutat començava a sentir la pressió dels cotxes, que propiciarien que no només la Devesa, sinó tot Girona quedessin buides de gent els caps de setmana.

>> Banc, plàtan i caminant.

La dècada dels seixanta del segle xx es flairava turisme arreu. En aquest aspecte, l'equipament més important no es va fer a la Devesa; el 6 d'octubre del 1965 el ministre de Relacions Sindicals del règim franquista va inaugurar l'Escola d'Hostaleria i Serveis Sant Narcís de Girona, que depenia de l'Obra Sindical de Formació Professional. Els emprenedors que van aconseguir l'escola per a Girona ja havien propiciat, el 1963, la construcció del restaurant La Rosaleda, avui cafeteria, que ha viscut una història irregular, amb alts i baixos, i que ha tingut diferents usos. Projectada per Juan Gordillo Nieto, La Rosaleda, la modernitat, va implicar la demolició d'un dels dos edificis d'entrada als jardins interiors, construïts el 1898, amb un projecte de Martí Sureda i Vila. Aquells emprenedors també es va preocupar perquè a l'entrada de Girona per l'N-2 els turistes trobessin l'Hotelinform, el Centre d'Informació Hotelera, aixecat el 1964 a partir d'un projecte de Joan Bosch i Agustí. Avui és aquell edifici de la

Copa, que també ha tingut molts usos i que no pas poca gent reivindica que s'utilitzi com una cafeteria, un clàssic quiosc de parc elegant.

L'arribada de la democràcia

A poc a poc, la Devesa s'anava deteriorant i vivia en un estat d'abandó que va analitzar molt bé Narcís-Jordi Aragó al seu llibre publicat el 1980, *La Devesa, paradís perdut*, una obra que té un article propi en aquest dossier. En certa manera, l'assaig era una derivada de la campanya «Salvem la Devesa», organitzada el 1976 per l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona amb el patrocini dels col·legis professionals de les comarques gironines. Amb la fi del règim franquista i l'arribada dels ajuntaments democràtics, fins i tot la Devesa es va observar amb ulls de renovació i modernització.

El 1986, l'Ajuntament de Girona, presidit per Joaquim Nadal, va aprovar el Pla Especial de Protecció i Ordenació del parc de la Devesa i el seu entorn, redactat pels arquitectes Xavier

La majoria de les construccions i demolicions que han donat forma a la Devesa es van fer en el segle xx, quan tothom va tenir ben entès que era l'únic espai amb sentit de gran parc de Girona

>> Home amb un gos al costat del brollador dels jardins.

Llistosella i Xavier Montsalvatge, que donava les claus per canviar l'espai i transformar-lo en com es coneix ara. I així, passades les Fires del 1987, van començar les obres del Palau de Fires, que van implicar la tala de vint plàtans, el trasllat d'una vintena més d'exemplars als vivers municipals i l'enderrocament, el mes de juny del 1988, d'una part del pavelló municipal de la Devesa. Del pavelló es va mantenir l'anomenat «hivernacle», avui frontera entre el Palau de Fires i l'Auditori Palau de Congressos. Precisament, el projecte de Llistosella i Montsalvatge preveia que l'hivernacle fos una mena de gran saló distribuïdor, un gran *hall*, *foyer*, rebedor o com es vulgui dir, d'accés al Palau de Fires i al Palau de Congressos que completava el seu projecte. El seu auditori no es va construir i els nous projectistes el van aixecar mirant al riu i sense integrar-lo al Palau de Fires.

L'equipament es va edificar en un temps rècord i per les Festes de Sant Narcís del 1988 es va estrenar el nou Palau de Fires; malgrat tot, la Fira de Mostres i els grans esdeveniments, com ara el Fòrum Gastronòmic, no en tenen prou amb el Palau de Fires i necessiten ocupar grans esplanades de la

Devesa, amb instal·lacions provisionals.

Les nits de la Devesa i la variant

Per portar gent a la Devesa i fer-los redescobrir l'emblemàtic espai ciutadà, el 13 de juliol del 1990 es va inaugurar el bar-terrassa de la Devesa, el quiosc M. Lamarque, el primer local per animar les nits d'estiu gironines. En va ser el primer dels envelats, als quals tothom va anomenar *carpes*. Van aguantar fins al 2012, en què l'equip de govern de Carles Puigdemont va decidir posar-hi punt final, ja que s'havien convertit en un niu de problemes.

D'ençà del segle XIX, en què s'hi va fer la carretera, el principal problema de la Devesa ha estat sempre el trànsit. Fins al darrer dissabte del mes de març del 1993 hi passaven cada dia disset mil vehicles que feien la travessia de l'N-2 de Girona. Aquell 27 de març es va inaugurar la polèmica variant est

(Campdorà, Gavarres i Sant Daniel). La variant va descongestionar el trànsit, sobretot de camions pesants i lents, pel centre de Girona, especialment per la Devesa i la carretera de Barcelona.

A partir d'aleshores, va començar la de devolució del tram de l'N-2 als municipis afectats. L'alcalde Nadal va proposar que la inversió de l'Estat es concentrés en la deteriorada De-

vesa, amb la qual cosa contribuiria a completar una part important del Pla Especial. La reforma de la Devesa es va accelerar quan es van alliberar els espais interiors ocupats per serveis. Així, s'hi van integrar els vuit mil metres quadrats de l'hípica i el desembre es va enderrocar la discoteca

Piscis, oberta per les Fires del 1972, en aquells anys d'atacs desenfrenats de desenvolupament.

La reforma urbanística finançada pel Ministeri de Foment (o d'Obres Públiques i Urbanisme, o com es digués

**Fins al darrer
dissabte del mes
de març del 1993
hi passaven cada
dia disset mil
vehicles que feien
la travessia de
l'N-2 de Girona**

aleshores) va implicar la reforma de l'avinguda de Ramon Folch, la construcció de rotondes (del Pont de Can Vidal, del Rellogge, de Correus i del Pont de Pedret), dels centenars de pàrquings que hi ha entre les rotondes i els vials, i de l'esplanada de la Copa, per acollir esdeveniments multitudinaris, com ara les barraques de Fires o circs. També va implicar l'enderrocament del Firal del Bestiar, que ja havia perdut vigor, caps i ambient. El 6 de maig del 1995, els tractants i ramaders van fer al Firal de la Devesa l'últim mercat amb bestiar viu. El dilluns següent es va enderrocar i la sessió següent ja va tenir lloc a la Llotja de Contractació, situada al Palau de Fires. Això va marcar l'inici de la realització del projecte d'urbanització dels accessos a Girona pel sector de la Devesa. El dissabte 11 de maig del 1996, amb motiu de l'exposició de la 41a edició de Girona, Temps de Flors, va entrar en servei el nus de comunicacions de la Devesa. El mes d'agost va quedar enllestit el projecte, que incloïa l'emblemàtic paviment fet amb rajoles amb forma de fulla de plàtan, dissenyades per Llistosella i Montsalvatge.

Quan tothom pensava que les polèmiques sobre la Devesa s'havien acabat, l'Ajuntament va proposar que el mercat setmanal dels dimarts i els dissabtes de la zona del Güell (que ja molestava els residents) es traslladés a la Devesa. Després de molts estira-i-arroses, els marxants s'hi van avenir i el dissabte 28 de juny del 1997 hi van posar les parades per primer cop.

A l'interior encara quedaven equipaments privats. El primer a marxar va ser el GEiEG. El mes de juliol van començar els enderrocs, però fins al març del 1998 no es van enderrocar les grades de l'antic estadi d'atletisme i rugbi. L'espai de l'antic camp d'esports també va quedar integrat definitivament a la Devesa. Paral·lelament, l'Ajuntament de Girona va construir una tanca nova, amb la base de formigó i de ferro, que

imitava les fulles dels plàtans de la Devesa, per delimitar la piscina i la zona esportiva municipal que va quedar en aquest espai. L'equipament privat que va oferir més resistència a deixar la Devesa va ser el camp de tir. Fins al 2011 no es va enderrocar, després de la construcció d'una galeria nova en una parcel·la de 5.050 metres quadrats cedida per l'Ajuntament al polígon Torroella-Nestlé. A l'espai desocupat es va ampliar la zona d'espai verd i àrea de pícnic.

L'última obra emblemàtica va ser el llargament esperat Auditori Palau de Congressos. Va ser construït entre el 2001 i el 2006, sobre una superfície de deu mil metres quadrats a l'extrem oest de la Devesa, i el va projectar l'equip d'arquitectes Jordi Bosch Genover, Joan Tarrús Galter i Manel Bosch i Aragó, després de desestimar la idea del Pla Especial del 1986.

El 2007 l'Ajuntament, aleshores presidit per Anna Pagans, havia projectat la construcció d'un pavelló d'es-

ports a la Devesa que va desencadenar una forta oposició ciutadana, especialment dels veïns. El 2010 se'n va aprovar un pla d'usos i l'Ajuntament es va fer enrere en la construcció de l'equipament. Un any més tard, la Devesa va quedar blindada a la construcció de qualsevol equipament. El Ple del 14 de novembre del 2011 va aprovar per unanimitat una moció de la CUP a partir de la qual es va modificar el PGOU per «impedir qualsevol nou desenvolupament urbanístic a la Devesa, sigui per a usos esportius o d'altre tipus, i que per tant s'hi descarti definitivament la construcció d'un pavelló esportiu». En la moció també s'acordava iniciar els tràmits per desenvolupar un pla especial per gestionar la Devesa i dotar-la dels instruments necessaris per garantir-ne la conservació i optimitzar els valors ambientals, culturals, pedagògics i recreatius que aporta a la ciutat. L'actual equip de govern, presidit per Marta Madrenas, va decidir deixar al calaix el Pla Especial.

Probablement, l'afectació més anecdòtica és el pas de la línia del tren d'alta velocitat per sota de la Devesa. Entre els mesos de març i abril del 2011, la tuneladora Gerió va fer-hi el túnel. I el 2013, poc abans de les Fires de Sant Narcís, moment de màxima afluència a la Devesa, l'Adif va enllestir la sortida d'emergència del túnel del TAV, després de quatre anys d'obres discretes al parc.

El Ple del 14 de novembre del 2011 va aprovar per unanimitat una moció de la CUP a partir de la qual es va modificar el PGOU per «impedir qualsevol nou desenvolupament urbanístic a la Devesa»

>> *Mobiliari urbà de la Devesa, en què les formes de fulla de plàtan són una constant.*

